

Professor Treub over het historisch materialisme.

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

III.

Voor ons is het marxisme een wetenschap, die het samenstel van de maatschappij en hare ontwikkeling verklaart en doet begrijpen, even zooals b.v. de wetenschap der fysika dit doet met de natuurkundige verschijnselen. Voor onze burgerlijke tegenstanders echter — en dit is de oorzaak, waardoor zij er zoo weinig van kunnen begrijpen — is het een „stelsel,” het wijsgeerig-economisch stelsel van Karl Marx, zooals de heer Treub zijn boek betitelt, dus een samenstel van stellingen en beweringen, die minder het wezen der werkelijkheid, dan wel de bijzondere denkbeelden en opvattingen van een bepaald persoon weergeven. Het gevolg hiervan is, dat zij er niet aan denken, de beteekenis der stellingen in de praktijk, in de toepassing op de werkelijkheid te zoeken. Voor ons zijn de theoretische uiteenzettingen een leidraad om de praktijk van wat werkelijk gebeurd is, te begrijpen en te doorzien, en dit inzicht, als een levend iets in onzen geest opgenomen, geven wij naderhand vaak in geheel andere formulering weer; is er een stelling, waarvan de bedoeling niet onmiddellijk duidelijk is, of die in tegenspraak schijnt met een vroegere, dan nemen wij de voorbeelden uit de praktijk om te weten wat bedoeld is. Voor hen daarentegen staan de theoretische uiteenzettingen op zichzelf; zij klampen zich aan de formuleringen vast, die voor hen het wezen der theorie uitmaken. Vinden zij iets, dat zij niet begrijpen, dan is de theorie „onverstaanbaar,” of dan wordt „een beeldspraak gebruikt, die alleen wegens hare onverstaanbaarheid een waas van diepzinnigheid krijgt.” Vinden zij iets in de formuleringen, dat hun tegenstrijdig voorkomt: zij zoeken de oorzaak niet bij hun eigen begrip; neen, dadelijk is hun oordeel gereed: Marx

schiet zelf „een bres in zijn geschiedbeschouwing;” hij begaat „inkonsekwenties.” Zoo wordt de weg tot het verstaan der leer reeds van te voren afgesneden.

Kenschetsend is voor deze methode van beschouwing, dat de vele werken, waarin Marx zijn opvattingen toepast, met name zijn historische studies, en evenzoo de geschriften van andere marxisten, hier enkel gebruikt worden, om er de algemeene formuleeringen uit op te diepen, die deze schrijvers als samenvatting tusschen de praktische uitwerking door invlechten. De „uiteenzetting” van het historisch materialisme, die de heer Treub in § 3 geeft, bestaat dan ook enkel uit een reeks van citaten uit verschillende werken van de grondleggers dezer leer. Dit is natuurlijk wel het veiligst, om zich voor het verwijt te vrijwaren, dat de theorie verkeerd wordt uiteengezet; het mag den onkundige den indruk geven, of hij wonderwel op de hoogte is met de theorie; in werkelijkheid openbaart zich hier het onvermogen, de leer met eigen woorden weer te geven. Dat hij er zelf evenzoo weinig van begrepen heeft, als de lezers, voor wie hij zijn boek bestemd heeft, haar uit deze citaten alleen zullen begrijpen, blijkt uit de kritische beschouwingen, of liever woordzifterijen, waarmee hij de citaten afwisselt; in plaats van kritiek op de theorie vindt men kritiek op de woorden en formuleeringen.

De hoofdstelling, zooals die door Marx herhaaldelijk uitgesproken is, luidt, dat de produktie van het stoffelijk levensonderhoud de ideologische verschijnselen bepaalt. In zijn Anti-Dühring zegt Engels hierover blz. 286: „dat de produktie, en naast de produktie de ruil der produkten de grondslag van alle maatschappelijke ordening is”. Het is duidelijk, dat onder produktiewijze het geheel verstaan moet worden van alle werkzaamheden, die de goederen voor het verbruik gereed maken; het vervaardigen en ook het verspreiden. De produktie in engeren zin en de verdeeling (de ruil) zijn ten nauwste aan elkaar verbonden; zonder wereldverkeer ware grootindustrie onmogelijk; zonder de kapitalistische grootindustrie zou noch het wereldverkeer, noch bijv. het tegenwoordige bankwezen ontstaan zijn; beide, verdeeling en produktie, worden natuurlijk bepaald door de mogelijkheden, die de techniek oplevert (stoomvaart, spoorwezen, telegraaf). Wie op deze wijze de zaak begrijpt, zal vergeefs trachten, een tegenspraak in de uitdrukking van Marx en die van Engels te ontdekken. De heer Treub is scherpzinniger: „Bij „aandachtige lezing nu,” zegt hij blz. 117, „zal het de aandacht trekken, „dat in die woorden de grondslag van alle maatschappelijke organisatie „en ontwikkeling wordt uitgebreid buiten de tot dusver gestelde grenzen. „Hier wordt n.l. aan de wijze, waarop de goederen worden geruild, „naast de wijze waarop zij worden geproduceerd, een primaire invloed „toegekend op de bepaling van de maatschappelijke ordening. De op- „vatting wordt daardoor noch klaarder noch krachtiger.” Inderdaad niet

voor iemand, die het wezen van een opvatting in eenige letters en woorden zoekt. Hij moet verward worden, telkens als hij op een nieuwe formulering stoot, die in woordkeus niet precies met de oude samenvalt. „Wanneer”, zoo vervolgt hij, „naast de produktiewijze der goederen, „die bepaald wordt door den stand der techniek, eene primaire betee- „kenis aan het ruilverkeer toekomt, waardoor, zoo mag en moet ge- „vraagd, wordt dan het ruilverkeer bepaald?” Ook door de techniek, antwoorden wij, en door de produktie. Doch de heer Treub gaat door: „Is het ook van de techniek, dus van de produktiewijze der goederen „afhankelijk, dan mag het naast die produktiewijze als primaire oorzaak „van de maatschappelijke organisatie niet worden genoemd.” Nu is een paar zinnen vroeger niet de techniek afhankelijk van de produktiewijze genoemd, maar omgekeerd de produktiewijze van de techniek, wat juist is. De konklusie achter 't woordje dus is dus geheel ongegrond, en het misbaar, dat de heer Treub over deze „vergissing” van Engels maakt, en de edelmoedigheid, waarmee hij deze vergissing wil terzijde laten om de leer zuiver te houden zijn, dan ook meer vermakelijk dan indrukwekkend.

Hier is hij gestruikeld over zijn eigen woordzifterijen; maar in het algemeen behoeft dat niet, zomin als het hier bij wat minder zucht naar mooidoenerij behoefde had. Wij laten nog daar de mogelijkheid, dat Marx of Engels of Kautsky zich eens eenmaal — niemand is onfeilbaar — onjuist zouden hebben uitgedrukt, wat de geheele theorie nog niet onjuist zou maken; geen enkel geval van dien aard is echter nog door den heer Treub aangewezen. Maar wij wijzen op wat ieder weet, die een theorie of wetenschap grondig kent: dat men die op allerlei wijzen kan uiteenzetten en uitdrukken, soms met hetzelfde recht door elkaar formeel geheel tegensprekende stellingen. Vandaar de noodzakelijkheid der dialektiek. Het is natuurlijk ook onmogelijk, alleen door definities de begrippen zoo te omlijnen, dat ook hij, die de praktijk niet kent, zich in de juiste beteekenis niet vergist; dat is dan ook niet nodig, omdat wetenschap en theorie enkel dient, om de werkelijkheid uit te drukken, en daarvan losgemaakt beteekenisloos wordt. Deze opvatting van wetenschap is die, welke in de natuurwetenschap voor drie eeuwen klaar tot bewustzijn kwam, in tegenstelling tot de middeleeuwsche scholastiek, die over woorden redeneerde, zonder de praktijk er bij te roepen. Daar nu het marxisme voor de maatschappelijke verschijnselen het begin van het wetenschappelijke tijdperk beduidt, kan het geen verbazing wekken, dat onze burgerlijke tegenstanders in hun opvattingen over deze theorie het formalisme en de letterknechterij van de oude scholastiek blijken te huldigen. De wetenschap wordt bij hen tot fraseologie, de wetenschappelijke argumenteering wordt vervangen door een advokatenpleidooi, dat door spitsvondigheden het ongelijk van den tegenstander wil bewijzen.

Een typisch voorbeeld hiervan is de wijze, waarop de heer Treub aantoonde, dat Marx' bekende beeld van den ekonomischen ondergrond en den juridischen bovenbouw „een produkt is van onzuiver denken” (blz. 150). Dit bewijs wordt geleverd uit de bekende, herhaaldelijk en overal geciteerde korte schets, waarin Marx in de voorrede van zijn „Kritik der politischen Oekonomie” in 1859 de algemeene uitkomsten van zijn studie samenvatte. Daar staat: „In de maatschappelijke produktie „van hun levensonderhoud treden de menschen tot elkaar in bepaalde „noodzakelijke, van hun wil onafhankelijke verhoudingen, produktie- „verhoudingen, (Verhältnisse, omstandigheden) die met een bepaalden ont- „wikkelingstrap van hun materiele produktiekrachten overeenkomen. *Het „geheel dezer produktieverhoudingen vormt de ekonomische structuur der „maatschappij*, de reële basis, waarop zich een juridische en politieke „bovenbouw verheft. . . . Op een zekeren trap van ontwikkeling komen de „materiele produktiekrachten der maatschappij in tegenspraak met de „voorhanden produktieverhoudingen, of wat slechts een juridische uitdruk- „king daarvoor is, met de eigendomsverhoudingen. . . .” Hieruit besluit de heer Treub aldus: „als eigendomsverhoudingen en produktieverhoudingen „hetzelfde zijn, het eene woord de juridische uitdrukking van hetzelfde, „wat het andere woord in een ekonomischen term uitdrukt, kunnen de „juridische betrekkingen . . . bezwaarlijk de bovenbouw zijn boven zich- „zelf.” Inderdaad, als produktieverhoudingen en eigendomsverhoudingen hetzelfde zijn, en ekonomische structuur is hetzelfde als produktiever- houdingen, dan is de ekonomische structuur ook hetzelfde als de eigen- domsverhoudingen, dus als juridische verhoudingen. De logika is zoo onmiskenbaar, dat wij de zinnen, waar het op aan komt, hierboven kursief lieten drukken, opdat de lezer des te meer ontzag krijgt voor het vernuft van den heer Treub, die eindelijk de drogredenen ontmas- kerde, waarmee Marx 43 jaren lang de wereld in de luren legde, zon- der dat iemand hem hierop wist te betrappen.

Niets kenschetst zoo scherp en duidelijk de methode, door den heer Treub in zijn „kritische studie” gevolgd, als dit eene feit, dat hij een geschiedenisbeschouwing van zooveel gewicht, dat zij, eerst doodgezwegen, ondanks verzet zich steeds meer baan brak, en meer en meer de diskussies is gaan beheerschen — zoo eenvoudigweg in eens vernietigt, door in een korte schets van weinige regels, die Marx van haar hoofdgedachte gegeven heeft, een tegenstrijdigheid tusschen twee uitdrukkingen te ontdekken. Die allerbelangrijkste begrippen: produktiekrachten, en pro- duktieverhoudingen, waar alles om draait, zijn voor den heer Treub niets dan woorden; woorden, waarin hij geen redelijken zin weet te leggen; zegt hij toch zelf Stammler na, dat men zich van marxistische zijde nooit de moeite geeft „er zich een voorstelling van te maken, wat dan „wel de aard van die reële ekonomische structuur der maatschappij is.”

Wenden wij ons tot de praktijk, om te zien, wat die woorden betee- kenen, en hoe het met die tegenstrijdigheid gesteld is, en nemen wij als voorbeeld, wat ons allen het best bekend is, de hedendaagsche kapitalistische maatschappij. Van de vele verhoudingen, waarin hier de menschen tot elkaar staan, zijn de verhoudingen der kapitalisten onder- ling, en de verhoudingen tusschen kapitalisten en arbeiders de belang- rijkste; in 't kort geschetst komen zij hierop neer, dat de meerderheid, de arbeiders, geen produktiemiddelen bezit, doch alleen haar arbeids- kracht; de minderheid, de kapitalisten, bezit wel produktiemiddelen; zij koopt daarbij de arbeidskracht der arbeiders, laat hen de waren pro- duceeren, die de maatschappij noodig heeft, en eigent zich die toe; de kapitalisten, op deze wijze warenproducenten, zijn daardoor elkaars konkurrenten; hun inkomen is de meerwaarde, het verschil tusschen de waarde der voortgebrachte waren en de waarde der arbeidskracht. Deze verhoudingen, die in onze geschriften, met name in *Das Kapital* uitvoerig beschreven zijn ¹⁾, zijn de maatschappelijke omstandigheden (Verhältnisse), waaronder de produktie plaats vindt, dus de produktie- verhoudingen, de ekonomische bouw van de maatschappij. Als juridi- sche uitdrukking daarvoor, als de rechtsverhoudingen, die dezen toestand vergezellen, vindt men hoofdzakelijk de wettelijke erkenning van de gelijkheid van al deze menschen, als vrije warenbezitters, en van hun recht, om over de waar, die zij bezitten, als hun eigendom geheel naar eigen believen te beschikken. Men weet, dat alleen door deze regeling van de rechtsbetrekkingen het kapitalisme zich kon ontwikkelen; daarom werden zij als behoefte gevoeld en geëischt door de bourgeoisie en ten slotte verkregen; zij zijn niet toevallig zoo uitgedacht en hebben daardoor toevallig het kapitalisme mogelijk gemaakt, maar zijn zoo ingesteld als ze zijn, juist om het kapitalisme mogelijk te maken; zonder het kapitalisme zouden zij zoo niet zijn. Dit en niets anders beteekent het, wanneer wij zeggen, dat zij een bovenbouw zijn en berusten op de ekonomische verhoudingen. Waar is hier het onzuiver denken? De in de 18de eeuw bestaande maatschappelijke verhoudingen, die met de produktieve krachten van het opkomende kapitalisme niet harmonieerden, vloeiden voort uit de bevoorrechtiging van het adellijke grondeigendom, de belemmering van het kapitalistische eigendom, en tegen deze eigendomsverhoudingen kwam de bourgeoisie in verzet; onmiddellijk kan een politieke revolutie niet anders doen, dan het eigendom anders verdeelen en anders regelen. Ook nu, wanneer wij

1) Als Stammler zegt: „niemals sagen seine Vertreter (van het H. M.) auch nur entfernt . . . was die viel berufenen „wirthschaftlichen Verhältnisse” eigentlich seien”, kan men hem er op wijzen, dat het levenswerk van Karl Marx juist is geweest, niet te „zeggen”, maar uit- voerig te onderzoeken en daarna in *Das Kapital* wetenschappelijk te beschrijven, wat de „wirthschaftlichen Verhältnisse” van het kapitalisme zijn.

zeggen, dat de kapitalistische produktiewijze zich niet meer verdraagt met den ontwikkelingsgraad der produktiekrachten, noemen wij het privaatbezit der produktiemiddelen als den onmiddellijk belemmerenden faktor, als de formule, waarin al het kwaad van den tegenwoordigen tijd als 't ware gekondenseerd is. Hieruit kan blijken, in welken zin Marx sprak van eigendomsverhoudingen als juridischen term voor produktieverhoudingen; tevens echter, hoe men er alleen, door zich op woorden blind te staren, identiteit van economische en juridische verhoudingen uit kan afleiden. De juridische term kan alleen omvatten, wat rechtelijk en wettelijk voorgeschreven is, maar niet alles, wat daarnaast als natuurlijke gevolgen uit de feitelijke verdeling van bezit en nit de technische bedrijfvormen als natuurlijk gegroeide toestanden bestaat.

Van deze verwarring van juridische met economische verhoudingen tracht de heer Treub door zijn kunstige redeneering Marx tot medezegsman te maken. Men zou verkeerd doen, die redeneering voor niets dan een op een studeerkamer uitgebroed sofisme te houden. De heer Treub toont zich hierin de zuivere bourgeois. Het is de gewone apologie van de kapitalistische maatschappij, dat tegenover de aanklacht der arbeiders over het ondragelijke der loon-„slavernij” ingebracht wordt, dat zij rechtelijk en wettelijk volkomen vrij zijn, en als vrije warenbezitters tegenover de kapitalisten als gelijken staan; dat hun dus de juridische vorm voorgehouden wordt, wanneer zij zich over de economische werkelijkheid beklagen. In het geding van den heer Treub tegen het marxisme spiegelt zich zoo het verschil in levensbeschouwing tusschen de beide klassen af; het is de theoretische vorm van den strijd der bourgeoisie, — die de leelijke werkelijkheid niet zien wil, zichzelf begoochelt (en het anderen ook wil doen) aan den juridischen schijn, — tegen de arbeidersklasse, die behoefte heeft aan kennis der waarheid.

De voorstelling, die onze burgelijke tegenstanders zich van de socialistische theorie vormen, werkende volgens de aangegeven methode, zal uiteraard zeer weinig met de werkelijkheid strooken. Het is vreemd, dat hun dit niet zelf duidelijk wordt, als zij konstateeren, dat Marx en Engels op diverse plaatsen in hun geschriften in strijd komen met deze voorstelling. Als Marx meeningen uitspreekt, die niet passen bij het marxisme, zooals de heer Treub zich dat voorstelt — een onhoudbare leer, volgens den heer Treub, inderdaad, met deze leer houden wij het ook niet — dan is hij „niet konsekwent”, dan „komt hij met zich zelf in tegenspraak”. Het is, ook in 't algemeen, de eenige manier, waarop de verdedigers van het kapitalisme het socialisme kunnen bestrijden: de bedoelingen eenerzijds, de leerstellingen en theorie anderzijds verkeerd voorstellen, dikwijls te goedertrouw, want het ontbreekt de heerschende

klasse ten eenemale aan het zintuig, noodig om het streven en de inzichten van een opkomende onderdrukte klasse te verstaan. Deze eenige manier is echter tegelijk zoo hopeloos mogelijk, want voor de juiste uiteenzetting van de waarheid moet ten slotte elk namaaksel, elke verkeerde voorstelling wijken.

De heer Treub onderscheidt zich van vele zijner kollega's in Marxbestrijding daarbij in ongunstigen zin door de aanmatigende schoolmeesterachtige wijze, waarop hij van uit de hoogte Marx bedilt over zijn „tegenspraken”. Lezen wij op blz. 119 na een citaat van Marx de uitlating: „Het eerste gedeelte dezer uitspraak laat aan historisch-„materialistische zuiverheid niets te wenschen over. Het laatste gedeelte „daarentegen is minder streng orthodox”, dan valt hier allereerst de kwasterige wijze op, waarop de heer Treub zich als rechter opwerpt en beter dan Marx zelf wil weten, wat marxistisch is. In het bedoelde citaat, ontleend aan het derde deel van het kapitaal, waar Marx over den middeleeuwschen uitbuitingsvorm van onbetaalden arbeid in heeren-diensten spreekt, schetst hij, hoe in de onmiddellijke verhouding tusschen de eigenaars der produktiemiddelen (hier den grond) en de producenten de verborgen grondslag van het geheele maatschappelijke samenstel, dus ook van de politieke vormen, gezocht moet worden. „Dit ver-„hindert niet”, gaat Marx dan voort, „dat dezelfde economische basis — „dezelfde in hoofdzaak — door talloos verschillende empirische omstan-„digheden, natuurtoestanden, rasverhoudingen, van buiten werkende „historische invloeden, enz., oneindige variaties en trappen in de ver-„schijning vertoonen kan, die slechts door analyse van deze empirisch „gegeven omstandigheden begrepen kunnen worden.”

De heer Treub nu wil ras- en natuurinvloeden laten gelden, al ligt in deze „wel wat late rectificatie” van de leer de erkenning opgesloten, dat zij door alleen rekening te houden met de produktieverhoudingen eenzijdig was geweest. In werkelijkheid is het alleen een rektifikatie van zijn eigen waanwijze opmerking, blz. 103, dat Engels ten onrechte deze geschiedenisopvatting materialistisch had gedoopt, in plaats van economisch — een opmerking, die toont, dat de heer Treub uit de toch zeer duidelijke bewoordingen van Engels niet begrepen heeft wat materialistische geschiedenisopvatting beteekent. Het is nog al onnoozel, om te meenen, dat Marx in 1865 een rektifikatie van zijn vroegere, in 1859 geformuleerde opvattingen moest geven, terwijl deze opvattingen reeds in 1850—52 in verschillende geschiedkundige werken in toepassing gebracht waren. In de beschrijving van de Deutsche revolutie van 1848 b.v. behandelt Marx, die in 1859 in zijn eenzijdigheid nog niet aan rasinvloeden enz. dacht, uitvoerig de beteekenis van de ras- en taalverschillen, de „nationaliteitsproblemen”, voor het bijzondere verloop der revolutionaire beweging in Pruisen en Oostenrijk. Zij verschijnen

als storende invloeden, die het verschillende verloop der bewegingen in detail bewerken, maar die in een schets der methode naast het overall gemeenschappelijke, algemeene van deze bewegingen, zooals die door de economische verhoudingen bepaald worden, nauwlijks vermeld behoeven te worden. Bovendien, wat in dit geschrift van Marx kritiek noodig maakt — die door Kautsky in de voorrede uitgebracht is — is niet, dat te weinig, maar eer dat te veel invloed aan rasverschillen is toegekend. De latere geschiedenis heeft bewezen, hoe ook de invloed van deze verschillen voor het alles gelijkmakende kapitalisme heeft moeten wijken. Nog krasser voorbeeld levert het moderne Japan, dat ondanks het kolossale rasverschil, in zijn politieke instellingen en zijn denkbeelden geheel Europeesch is geworden met de invoering van het kapitalisme; de eenvoudige beschouwing van zulk een voorbeeld is het meest geschikt om te doen zien hoe men, tegelijk erkennende den invloed van ras, klimaat, enz., toch zonder onjuistheid te begaan, spreken mag van de alles beheerschende, doorslag gevende economische verhoudingen als grondslag van de politieke, juridische en andere ideologische vormen; de vermeende tegenstrijdigheden, door bekrompen peutergeest uit woorden en formuleringen opgediept, worden steeds door de praktijk, door de empirie opgelost en onthuld als een uitvloeisel van ledig woordenspel.

Ras- en klimaatinvloeden wil dus de heer Treub laten gelden; deze kunnen, meent hij, desnoods onder produktievoorwaarden begrepen worden — waarmee hij alweer toont met het begrip Produktionsverhältnisse op niet al te besten voet te staan — maar de van buiten werkende historische invloeden, die Marx noemt, niet. Want een van beide; óf zij werken op de produktieverhoudingen direkt en daardoor indirekt op den „bovenbouw” — „bedoelde Marx dit, dan had hij er over mogen en moeten zwijgen”, of wel, zij werken direkt op den bovenbouw, en dan wordt het standpunt prijs gegeven, dat de produktieverhoudingen de maatschappelijke organisatie bepalen. Waarom had Marx in het eerste geval moeten zwijgen, zal hier menig lezer ietwat verwonderd vragen; het kan toch van belang zijn te wijzen op den invloed van alle andere omstandigheden op de bijzondere details der produktieverhoudingen, b.v. op de oorzaken, waarom het kapitalisme in de verschillende Europeesche landen zooveel verschilt? Marx trouwens spreekt hier ook van produktieverhoudingen, die „in hoofdzaak” dezelfde zijn.

De bedoeling van de geciteerde zinsnede van Marx is echter te wijzen op uitwendige historische invloeden, die onmiddellijk op b.v. de politieke vormen ingrijpen. Is dit zoo iets vreemds? De geschiedenis is van nauwlijks iets anders zoo vol. Dit zijn geen produktieverhoudingen, geen economische invloeden, zal de heer Treub zeggen. Wij

antwoorden: het zijn gevolgen, uitvloeisels van economische verhoudingen. Welk een voorstelling van onze theorie is dat toch, die wel de omverwerping van het Fransche koningschap in 1792, maar niet de coalitie-oorlogen omvat, als gevolg van de revolutie van den derden stand? die wel de vorming van een parlement in Pruisen, maar niet den oorlog tegen Frankrijk en de inpalming van Zuid-Duitschland als werking van het kapitalisme toelaat? die wel de binnenlandsche politieke voorvallen in Transvaal, maar niet de verovering door Engeland uit de produktieverhoudingen in Zuid-Afrika wil verklaren? Geen enkel land ligt afgesloten van de overige wereld; geen enkel land kan dus eèn zelfstandige, onafhankelijke ontwikkeling doormaken; overal worden politieke vormen en produktieverhoudingen beide beïnvloed door de produktiewijze van omliggende of andere landen. Het Engelsche leger, dat Transvaal veroverde, maakte de politieke organisatie tot eene andere, dan uit de eigen ontwikkeling op dit oogenblik zou voortgekomen zijn — tegelijk, of liever daardoor zijn de produktieverhoudingen veranderd, en deze verandering was dan ook het doel van de politieke omkeering. Het historisch-materialisme volgens den heer Treub moet den invloed van den oorlog ontkennen; volgens ons echter bestaat de historisch-materialistische opvatting daarin, dat het ontstaan en de gevolgen van den oorlog verklaard moeten worden uit de economische verhoudingen van Engeland eenerzijds, van Z.-Afrika anderzijds.

De heer Treub gaat voort: „Van buiten komende invloeden nu, die „den economischen grondslag der maatschappij, de produktievoorwaarden „onaangetast laten,” — hier drukt de heer Treub, wat hij bedoelt, verkeerd uit; er was sprake van invloeden, die onmiddellijk niet de produktieverhoudingen, maar den bovenbouw aantasten; door tusschenkomst van deze laatste, b. v. de politieke organisatie? werken zij indirekt altijd op de produktieverhoudingen in — „kunnen niet anders dan „ideëele *) invloeden zijn; waren het materieele invloeden, dan zouden zij de „produktieverhoudingen niet onaangetast laten kunnen” (pag. 120). Hier cursiveert de heer Treub, om zijn betoog nog klemmender te maken. Is het niet aardig gevonden? Het Engelsche leger, in Zuid-Afrika brandend en moordend, een ideëele invloed! Tot zulke nonsens moet men komen, als men zooals de heer Treub hier, niets dan frases heeft gezien, en zich niet tracht in te denken in wat Marx met de verschillende termen bedoeld heeft. De woordenkraam wordt echter nog belachelijker, waar zij vervolgens gebruikt wordt, om het marxisme heelemaal omver te gooichen. „Wordt eenmaal toegegeven, dat *van buiten komende* ideëele „invloeden wijziging kunnen brengen in de maatschappelijke samenstelling, dan is zonder onhoudbare inkonsekwentie niet vol te houden,

*) Wij cursiveeren.

„dat aan *innerlijke* ideëele invloeden die kracht moet worden ontzegd.” En met professorale deftigheid, in komische tegenstelling, of, zoo men wil, harmonie met de holheid van al dezen onzin, galmt het vonnis: „In cauda venenum, de ,staart van de zoeven weergegeven zinsnede bevat voor Marx' historisch materialisme een gevaarlijk, zoo niet doodelijk gif.” Niet waar, aan zulk soort tegenstanders zal het historisch materialisme niet gauw bezwijken.

Wij merkten zoo even op, dat de heer Treub, blijkens zijn correctie van materialistisch in economisch de uiteenzetting van Engels niet begrepen heeft. Engels zegt blz. 12 van zijn *Anti-Dühring*: „De nieuwe ,feiten dwongen om de geheele geschiedenis aan een nieuw onderzoek ,te onderwerpen, en toen bleek bij nieuw onderzoek, dat de telken- ,malige *ekonomische* structuur der maatschappij den reëelen grondslag ,vormt, waaruit de geheele bovenbouw van rechtelijke en politieke ,instellingen . . . in laatste instantie verklaard moet worden. Hier- ,door was een materialistische geschiedenisopvatting gegeven, en de ,weg gevonden, om het bewustzijn der menschen uit hun zijn, in plaats ,van als tot nu toe, hun zijn uit hun bewustzijn te verklaren.” Hier wordt duidelijk aangewezen, dat de naam materialistisch ziet op de algemeene opvatting, terwijl het woord economisch alleen genoemd wordt ter kenschetsing van de invloeden en oorzaken, die het bijzonder onderzoek aan het licht bracht. Deze verwarring tusschen materialistische methode en economischen inhoud der leer, om het kort zoo te noemen, treedt opnieuw op, waar de heer Treub p. 132 zegt: „Bewijzen voor deze opvatting hebben Marx en Engels niet alleen ,niet gegeven, maar zelfs niet trachten te geven. Het voor de maat- ,schappelijke samenstelling in laatste ontleding alleen beslissende van ,de wijze waarop de leden eener maatschappij hunne stoffelijke behoeften ,bevredigen, wordt door hen niet als resultaat van historisch onderzoek ,dus a posteriori, vastgesteld. Het staat, als axioma, voor hen a priori ,vast en bepaalt hun historisch onderzoek in stede van daardoor bepaald ,te worden”. Voor zoover hier sprake is van de bijzondere stelling, dat de economische structuur de basis is van de politieke en juridische vormen der maatschappij, kan men zeggen, dat elk der geschriften van Marx en Engels een bewijs voor deze opvatting is. Dat de klasse- tegenstellingen, die uit de produktie-verhoudingen voortvloeien en de strijd dezer klassen de grondslagen vormen, waarvan hun denkbeelden en vooroordeelen afhangen; de grondslagen, die de wetten, die zij maken of afschaffen en de regeeringen, die zij verdrijven, instellen of dulden, bepalen, kortom al dat zichtbare politieke en openbare leven beheerschen, daarvan had ook de heer Treub zich kunnen overtuigen door aandachtige lezing van Marx' geschriften over de revolutie van 1848. Hij heeft echter deze geschriften alleen doorgebladerd, om er

hier en daar een formule uit te citeeren; hij heeft niet beseft, dat een theorie niet uit formules, maar slechts uit de toepassing kan gekend worden, en zoo zijn hem de bewijzen ontgaan, waarvan hij het gemis meent te moeten konstateeren.

Had hij andere direkte bewijzen verwacht? Voor wie de wetenschap slechts in formuleeringen zoekt, is dit verklaarbaar; hij bedenkt niet, dat een wetenschappelijke stelling er niet om haarzelfswil is, maar dat het doel is, de praktijk, de ervaring in begrijpelijken samenhang te brengen. Het doel van Marx was niet, eenige stellingen over de grondslagen der maatschappelijke organisatie te verkondigen, maar om de maatschappelijke gebeurtenissen te verklaren; en uit de helderheid en het inzicht en het begrip, dat deze verklaring bracht, volgt de juistheid der aangewende stelling vanzelf. Daarom doet het er ook zoo weinig toe, op wat wijze Marx en Engels hun inzichten verkregen hebben; er is geen enkele reden, de mededeelingen van Engels over wijze, waarop zij door bepaalde verschijnselen gedreven, de geschiedenis nader gingen onderzoeken en zoo tot de beteekenis der produktie-verhoudingen kwamen, in twijfel te trekken; maar al was het anders, dan zou nog de gevolgde behandelingsmethode in overeenstemming zijn met de beste tradities uit de natuurwetenschap. De wetten van Kepler zijn er, nadat de ervaring haar juistheid had bewezen, niet minder om, doordat zij voortgekomen zijn uit allerwonderlijkste fantasieën van den ontdekker over harmonieën aan den hemel. Newton, zoo wordt verteld, kwam op het denkbeeld van zijn aantrekkingswet, doordat hij een appel van een boom zag vallen; maar Newtons groote werk *Nieuwe wiskundige beginselen der natuurfilosofie*, bestaat niet uit een afleiding en een betoog van de juistheid der wet, maar uit de verklaringen van alle bewegingen der hemellichamen met behulp van deze wet. De verklaring der praktijk was ook hier doel, de stelling middel tot het doel.

Toch ligt er eenige waarheid in hetgeen de heer Treub bedoelde te zeggen, maar verward en vaag met iets anders samenhaspelt in het aangehaalde citaat. In zekeren zin mogen wij zeggen, dat de materialistische geschiedenisopvatting voor ons als axioma, a priori vast staat; dit kan ook moeilijk anders, daar zij een methode is, en een methode kan niet te voren bewezen worden als juist in den zin van waar; haar juistheid d. w. z. hare doeltreffendheid kan eerst blijken door haar toe te passen. Wij hebben er vroeger al eens op gewezen, dat zij in zooverre wel van de uitkomsten van het geschiedkundig onderzoek afhangt, dat een methode zich slechts baan kan breken, als men met haar goede uitkomsten weet te krijgen; daarom zegt Engels ook in de boven aangehaalde zinsnede, dat eerst door de ontdekking van het verband tusschen economische structuur en politieke en andere

instellingen (de uitkomst van het onderzoek) de doeltreffendheid, dus de mogelijkheid van de materialistische methode bleek. Doordat de belangrijkste bewustzijnsvormen uit het maatschappelijk zijn verklaard konden worden, drong zich de stelling, dat het zijn het bewustzijn bepaalt, als praktisch bruikbare waarheid op; maar thans heeft deze stelling voor ons een waarheid, grooter dan die van een uit ervaringen afgeleide en door nieuwe ervaring omver te werpen stelling; zij is voor ons tot een a priori vooropgesteld axioma geworden. De heer Treub, die denklijk wel eens heeft hooren zeggen, dat de echte wetenschap alles uit ervaring afleidt en geen vooropgestelde waarheden kent, make zich echter niet ongerust over het marxisme. Deze stelling, dit axioma, dit dogma zegt niet anders, dan dat alle geschiedkundig gebeuren op natuurlijke wijze oorzakelijk begrepen moet worden, d. w. z. dat alle onbegrijpelijkheid, al het bovennatuurlijke er uit verbannen moet worden. Al wat is, maar ook alléén wat is, kan op het bewustzijn werken; al wat werkelijk is, maar ook dát alleen, kan invloed hebben op den geest en dus als verklaringsoorzaak van het menselijk handelen dienen: economische verhoudingen zoowel als overlevering, opvoeding en al wat men wel ideëele factoren noemt — maar niet: ingevingen Gods, verlokkingen van den Satan, manifestaties van de Idee. de wil van het Noodlot. „Die Geheimnisskrämerei soll aufhören”, zei Dietzgen. Dat is onze grondstelling, identiek met de grondstelling, tegelijk methode der natuurwetenschap, dat alles in de natuur oprzakelijk samenhangt, en dat er geen wonderen gebeuren. Hier hebben wij ons dogma. Want dat ingrijpen van een bovennatuurlijke macht niet voorkomt, dat wonderen niet plaats hebben, en dat alles natuurlijk geschiedt, dat nemen wij dogmatisch aan, dat stellen wij a priori voorop, dat kunnen wij niet aan de ervaring toetsen, noch uit de ervaring afleiden. En daarom mogen wij het historisch materialisme bij uitstek wetenschappelijk noemen, niet omdat het zelf ervaringswetenschap zou zijn — als methode staat het er boven — maar omdat het *de* wetenschappelijke methode zelve is.

Hieruit vloeit onmiddellijk voort, dat de historisch-materialistische geschiedenisopvatting geen gemakkelijke oplossingen geeft, zooals de heer Treub wil doen gelooven, maar integendeel moeilijke vragen stelt. Evenzoo als met het inzicht, dat een verschijnsel tot de natuurlijke behoort, en op natuurlijke wijze verklaard moet worden, het werk van den natuurkundige niet eindigt, maar eerst begint, evenzoo wijst het historisch materialisme den geschiedkundige enkel den weg, waarlangs hij een begrijpelijke verklaring zoeken moet. Wanneer Marx zegt, dat de rol van het katholicisme in de middeleeuwen evenals, die van de politiek in het klassieke Athene en Rome door de produktiewijze verklaard wordt, is hiermee niet het laatste, maar wel het eerste woord gesproken voor een wetenschappelijke behandeling van de middeleeuwen —

evenzoo als het inzicht, dat de kometen niet, zooals men in de middeleeuwen geloofde, door God als vurige tuchtroeden, die de menschen met de gevolgen van zijn toorn dreigden, aan den hemel werden gesteld, maar dat zij bestendige hemellichamen zijn, aan bepaalde loopbanen gebonden, den weg eerst opende voor een wetenschappelijk onderzoek. Had toen een geestelijke, om de middeleeuwsche opvatting te redden, tegen Keppler gezegd, dat hij dan „het kunststuk” eens moest vertoonen, de verschijning van een of andere noodlottige komeet op die wijze te verklaren, hij zou zich niet minder belachelijk gemaakt hebben, dan nu de heer Treub, door tegen Marx' uitspraak aan te voeren, dat hij zich slechts tot een algemeene bewering bepaalt, en het kunststuk niet vertoont, het middeleeuwsche katholicisme uit de middeleeuwsche produktiewijze te verklaren 1). Marx heeft, mogen wij zeggen, door de verklaring van de 19de eeuwse maatschappij zijn leven wel zoo goed besteed, dat hij zich van dit andere werk, dat zelf een menschenleven zou vorderen, mocht afmaken met deze enkele vingerwijzing.

De verklaring in het eerste geval kon slechts het werk zijn van lange jaren arbeid van vele natuuronderzoekers; zij had als materiaal noodig te weten, hoe de kometen langs den hemel geloopt waren, maar dat juist gaven de middeleeuwsche kronieken niet; in vurige en overdréven bewoordingen schilderden zij wel het vreeselijke uiterlijk van die „schrikkelijke staartster,” de angst der menschen en de ontzettende rampen, die er uit voort zouden komen; maar datgene wat voor een natuurlijke kennis noodig was, werd slechts bij uitzondering terloops en gebrekkig vermeld. Is de analogie niet treffend met ons geval? Het historisch materialisme zegt: wilt gij het middeleeuwsche gedachten- en gevoelsleven begrijpen, zoekt dan in de economische verhoudingen. Hier stuit de onderzoeker echter dadelijk op de moeilijkheid, deze te leeren kennen; de geschiedeniswerken van burgerlijke zijde spreken wel uitvoerig van al het uiterlijke en beschrijven de ruzies tusschen de grooten en machtigen met veel wijdloopigheid, maar van wat wij voor een wetenschappelijke verklaring noodig hebben, uitvoerige kennis van de produktieverhoudingen, van de organisatie van den arbeid, spreken zij slechts terloops en onvolledig. Ongetwijfeld is er na Marx' tijd eenige verbetering gekomen; zijn leer zal er niet geheel vreemd aan geweest zijn, dat ook van burgerlijke zijde meer geschriften geschreven en onderzoekingen verricht zijn over de economische toestanden. Maar om deze te verwerken tot een samenhangend begrijpelijk geheel van wat eigenlijk geschied is, daartoe is veel tijd en inspanning

1) De heer Treub schrijft, waarschijnlijk om het een moeilijker of onmogelijker kunststuk te doen lijken: uit het ontwikkelingsstadium der werktuigkunde. Dit is wat anders dan Marx zegt: de manier, waarop zij hun levensouderhoud wonnen.

noodig, die nauwlijks verwacht mag worden van woord- en penvoerders van de arbeidersklasse, geheel in beslag genomen als zij zijn door den hedendaagschen strijd en door de zorg voor hun bestaan. Alleen, als het belang van dezen strijd het eischt, of een enkele maal bij wijze van versnapering, kunnen zij vrijheid vinden tot een eenigszins diepgaand wetenschappelijk onderzoek. Natuurlijk zijn de hoofdtrekken van de geschiedenis wel bekend en in diverse van onze geschriften behandeld; maar ten opzichte van gedetailleerde uitwerking moet bijna alles gedaan worden in komende tijden en verkeeren wij nu in een toestand, eenigszins analoog met de natuurkunde in de 16de eeuw, toen natuuronderzoek het werk van amateurs was en de officieele geleerden Aristoteles doceerden.

(Slot volgt.)